

Elettiinpä ennenkin. Selviytymistä entisajan Suomessa

Arvio teoksesta Koskinen, Ulla. *Suomessa selviytymisen historiaa kivikaudelta keskiajalle ja 1900-luvun alkuun*. Helsinki: Into. 2018. 293 s. ISBN 978-952-264-948-5.

Jenni Lares

Kaukana nykyajan mukavuuksista

Historiantutkija, FT Ulla Koskisen *Suomessa selviytymisen historiaa* on suurelle yleisölle suunnattu tietokirja elämästä entisajan Suomessa. Moni on varmasti pohtinut, miten ennen vanhaan selvittiin ilman nykyistä teknologiaa ja hyvinvointivaltion suomia etuuksia. Nämä kysymykset ovat toimineet myös Koskiselle itselleen inspiraationa teoksen kirjoittamiselle. Koskinen on uuden ajan alun (noin 1500–1800) tutkija, joka on laajasti perehtynyt aikakauden yhteiskuntaan ja elämään.

Koskinen selvittää teoksessaan, miten entisaikaan pärjättiin ilman moderneja innovaatioita. Johdannossa hän kirjoittaa, kuinka ”kirjassa ei esitellä sitä, mitä ennen oli, vaan sitä, mitä ennen ei ollut” (s. 13, kursivi alkup.). Nykyajasta lähtevä näkökulma sekä selviytymisen ja pärjäämisen teemat toistuvatkin läpi teoksen.

Nykyisessä kulutusyhteiskunnassa monet etsivät inspiraatiota menneisyydestä. Vanhat käsityöt ja tavat elävät niin historianelävöittäjien, survivalistien kuin luonnonvarojen tuhlaamista vastustavien parissa. Lehdissä julkaistaan ohjeita vaatteiden korjaamiseen, kosmetiikan valmistamiseen ja joka kodista löytyvillä aineilla siivoamiseen. Kiinnostus vanhan ajan elämäntapoihin ja tekniikkaan ei nykyään johdu puutteesta, vaan yltäkylläisyydestä, ja tähän pinnalla olevaan historiakiinnostukseen Koskisen teos vastaa. *Suomessa selviytymisen historiaa* tuo esille entisajan elämän rankkuuden ja nykyihmisen avuttomuuden menneisyyden haasteiden edessä.

Selviytymis- ja matkaoppaat ovat tällä vuosituhannella yleistyneet populaarihistorian esittämistapoina. Englanniksi on saatavilla lukuisia matkaoppaita niin viktoriaaniseen Lontooseen kuin antiikin Roomaan. Suomeksi historiallisia matkaoppaita on toistaiseksi kirjoittanut vain arkeologi, FM Ilari Aalto, joka on julkaissut yhdessä kuvataiteilija Elina Helkalan kanssa teokset *Matkaopas keskiajan Suomeen* (2015) ja *Matka muinaiseen Suomeen* (2017). Aalto on lisäksi toimittanut suomeksi ja

täydentänyt Suomen historiaan liittyvillä ”matkakohteilla” teoksen *Aikamatkaajan opas historiaan* (2016).

Suomessa selviytymisen historiaa asettuu suhteessa näihin populaarihistoriallisiin matkakirjoihin, vaikka se ei ulkoasultaan tai tyyliltään ole niin matkaopasmainen kuin esimerkiksi *Matkaopas keskiajan Suomeen*. Koskisen teoksessa esitellään erilaisia tapoja, miten Suomessa selviydyttiin ilman nykyajan aineellisia, henkisiä tai yhteiskunnallisia mukavuuksia. Runsas kuvitus sekä informatiiviset tietolaatikat tekevät teoksesta helppolukuisen. Teoksen kieli on elävää ja helposti ymmärrettävää.

Pitkä historiallinen jatkumo

Suomessa selviytymisen historiaa etenee temaattisesti käsitellen niin teknisiä innovaatioita, ruokakulttuuria, asumista, pukeutumista ja hygieniaa kuin ihmissuhteita ja vapaa-aikaakin. Eri aikatasot kulkevat teoksen läpi, ja samassa luvussa voidaan käsitellä niin kivikautta kuin teollista aikaa. Suurin osa teoksesta keskittyy maanviljelykseen perustuvaan maatalousyhteiskuntaan, vaikka välillä käydään myös maanviljelyä edeltäneellä ajalla sekä 1900-luvulla. Pääpaino on Koskiselle itselleen omimmassa aikakaudessa, uuden ajan alussa, ja kansatieteellisen tutkimuksen kuvaamassa 1800–1900-luvun maalaisyhteisössä.

Jokaisen pääluvun aluksi seurataan ”Kakkurin vaarin” eli Kustaa Ville Heikinpojan elämää nykyiseen Sastamalaan kuuluvassa Karkussa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa. Vaarin tarina toimii johdantona jokaisen luvun teemaan ja entisajan elämään yleensä. Koskinen ei kerro, onko hän sukua Kakkurin vaarille, mutta lukija voi epäillä yksityiskohtaisen kertomuksen syntyneen oman sukututkimuksen tuloksena. Pienviljelijän tarina on kuitenkin sen verran tavallinen, että vaari voisi olla sukua melkein kenelle tahansa suomalaiselle, ja sukututkimusta harrastava lukija tunnistaa varmasti yhtäläisyyksiä omiin esivanhempiinsa. Yhden henkilön elämäntarina nivoutuu näin osaksi laajempaa kertomusta ja yhteistä perintöä.

Laaja ajallinen ja paikallinen käsittely puoltaa paikkaansa tällaisessa teoksessa. Uuden ajan alun tutkijat joutuvat usein käyttämään myöhempää 1800–1900-lukujen aineistoa sekä tutkimusta ymmärtääkseen lähdeaineiston kuvauksia työnteosta sekä aikalaisten henkistä ja aineellista todellisuutta. Hyvin todennäköisesti monet työtavat ja tekniset innovaatiot, kuten kaskenpoltto, savupirtti tai ruoan kuivaaminen, ovat pysyneet muuttumattomina vuosisatoja. Koskinen perustelee maatalouden suhteellista muuttumattomuutta sillä, että perinteisiin turvaamalla voitiin varmistua seuraavankin vuoden sadosta.

Teoksen keskiössä onkin jatkuvuus ja muuttumattomuus aina teollisen ajan alkuun saakka. Koskinen kuittaa hyvin lyhyesti Ruotsin vallan aikaiset muutokset maanomistuksessa, sodankäynnissä ja veronkannossa, mikä sopii yleistajuiseen teokseen hyvin. Aikakaudesta toiseen hyppiminen ja näennäinen muuttumattomuus saavat kuitenkin aikaan sen, että lukijan on välillä vaikea pysyä mukana, mihin aikaan ja ympäristöön mikäkin innovaatio tai käytäntö liittyi, sillä jonkinlaisia muutoksia satojen vuosien kuluessa väistämättä tapahtui. Esimerkiksi eri viljalajien suosio ja elinkeinorakenne on vaihdellut ajallisesti ja paikallisesti jo uuden ajan alun aikana.

Menneisyyden myyttejä murtamassa

Koskinen käyttää monessa kohdassa reilusti tilaa entisajan oudolta kuulostavien tapojen selittämiseen ja sitkeässä istuvien mielikuvien purkamiseen. Hän mainitsee esimerkiksi useamman kerran, miten savupirtti tuuletettiin lämmityksen jälkeen, eivätkä ihmiset viettäneet koko päivää savuisessa mökissä. Rakennusten korkeat kynnykset ja pienet oviaukot kertovat enemmän halusta pitää lämpö sisällä kuin ihmisten keskipituudesta. Toisaalta välillä jäin kaipaamaan tarkempaa selitystä esimerkiksi ruokataloudesta, jonka yhteydessä Koskinen puhuu voimakassuolaisesta ruoasta. Vaikka lihan ja kalan säilömiseen tarvittiin runsaasti suolaa, liotettiin ylimääräinen suola ennen käyttöä pois. Samaten kuivattua kalaa ja lihaa voitiin lisätä pataan pehmentymään ennen ruokailua, eli kuivattu ruokakaan ei välttämättä ollut kovaa. Pieniä epätarkkuuksia on myös vaateista ja kansanperinnettä käsittelevissä osuuksissa. Muodissa on tapahtunut paljonkin muutoksia vuosisatojen kuluessa, ja erityisesti tässä osuudessa vuosikymmenet ja -sadat menevät helposti sekaisin.

Vaikka *Suomessa selviytymisen historiaa* pyrkii korostamaan ajallista jatkuvuutta, tulevat sosiaaliset erot ja entisajan hierarkia esille tavalla, jota historiantutkijalta on lupakin odottaa. Säätyerot sekä yhteiskunnallinen asema tuodaan selkeästi ilmi, ja työntekoa käsittelevässä luvussa myös ajallinen muutos tulee selväksi. Maaseutukaan ei ollut homogeeninen yhteisö, vaan syntymäasema sekä varallisuus määrittivät paljon yksilön ja perheen elämää. Koskinen kirjoittaa hyvin myös siitä, kuinka 1800–1900-lukujen taitteessa säätyläistä huolestui maaseudun köyhyydestä ja kurjuudesta. Tämä huoli ei perustunut ainoastaan maalaisten olosuhteisiin tai oletettuun ymmärtämättömyyteen, vaan säätyläistön ajatusten taustalla olivat myös kontrollipyrkimykset ja tietynlainen käsitys rahvaasta.

Yhteiskunnallisen aseman lisäksi sukupuoli on teoksessa jatkuvasti läsnä esimerkiksi naisten ja miesten erilaisen työtaakan osalta. Erityishuomiota saavat naisten tekemät kodin- ja lastenhoito sekä silppu- ja kausityöt, jotka on uuden ajan alkua koskevassa akateemisessa tutkimuksessakin nostettu vasta hiljattain miesten tekemän ammattityön rinnalle.

Koskinen jää monesti kuvailemaan, miten nykyihminen pärjäisi menneisyyden haasteissa tai hän siirtää nämä haasteet nykypäivään. Osan tästä maalailusta olisi voinut jättää lukijan mielikuvituksen varaan, mutta esimerkiksi ajatus nykyajan tietotyöläisestä synnyttämässä työpisteellään tuo entisajan haasteet entistä konkreettisemmin lukijan eteen.

Selviytymistä vuosisadasta toiseen

Selviytyminen ja pärjääminen toistuvat läpi koko teoksen aina alalukujen otsikoihin saakka. Jokainen teemaluku alkaa kysymyksellä ”Miten selviydyttiin, kun ei ollut...”, ja alaluvuissa pohditaan, miten selvittiin ilman asuntolainoja, varhaiskasvatussuunnitelmaa tai jääkaappia. Tyylikeino ei ole aina onnistunut, ja rakkautta ja perhe-elämää käsittelevän luvun aloitus kysymyksellä ”Miten selviydyttiin, kun ei ollut... avioeroja?” (s. 209) on suorudessaan hieman karu. Selviytyminen koskee siis materiaalisen todellisuuden lisäksi myös ihmissuhteita, viihdettä ja vapaa-aikaa, vaikka niiden parissa elonkamppailun voi kenties hetkeksi unohtaa.

Loppusanoja ennen Koskinen esittää itselleen kysymyksen: ”Mutta varmasti oli hyväosaisiakin?” (s. 274). Kysymys olisi ansainnut hieman laajemman käsittelyn. Nyt sen yhteydessä mainitaan lähinnä säätyläiset, vaikka heidänkin toimentulonsa oli sidottu maahan, ja sairaudet sekä kuolema vierailivat myös rikkaissa kodeissa. Tätä pohdintaa olisi kuitenkin voinut jatkaa vielä pidemmälle: mikä oli aikalaisten kokemus omasta todellisuudestaan, ketä he pitivät hyväosaisena, ja miksi? Ajattelivatko menneisyyden ihmiset pärjäävänsä ja selviytyvänsä vuosisadasta toiseen, vai oliko elämällä jokin muu merkitys ja tarkoitus?

Väkisinkin mieleen nousee kysymys, kuinka hedelmällinen näkökulma selviytyminen on menneen ajan elämään. Kärjistäen voisi sanoa, että ihmiset pärjäsivät, koska oli pakko, eivätkä he tienneet paremmasta. Emme mekään ajattele, miten nykyään selviämme ilman jotain tulevaisuudessa yleistyvää innovaatiota. Historian määrittäminen jonkin nykyaikaan kuuluvan asian puuttumisena korostaa nykyaikaa kehityksen huippuna, vaikka tärkeämpää olisi nähdä jokainen aikakausi sen omista lähtökohdista käsin. Selviytyminen ja sopeutuminen tapahtuvat aina suhteessa tietyn ajan ja paikan todellisuuteen. Koskinen pohtiikin välillä, kuinka menneisyyden ihminen pärjäisi nykypäivässä, ja mitkä meille tutut asiat hän kokisi outoina ja haasteellisina.

Koskisen kertomus suomalaisten selviytymisestä ei ole arvottava, vaikka tämänkaltaisessa esityksessä on vaarana sortua korostamaan joko nykypäivää tai mennyttä, tai typistää menneisyyden käsittely kokoelmaksi hassuja tapoja ja uskomuksia. Koskinen ei romantisoi mennyttä, vaan tuo entisajan todellisuuden esille tavalla, joka arvostaa muttei tarpeettomasti ylistä menneisyyden ihmisen sisukkuutta.

Suomessa selviytymisen historiaa sopii kenelle tahansa aiheesta kiinnostuneelle johdatukseksi entisaikojen elämään. Neutraali esitystapa pyrkii selittämään ja ymmärtämään, ja aiheeseen perehtymätön lukija saa varmasti vastauksen menneisyyden arkea koskeviin kysymyksiinsä. Teoksen viitteistys ja kattava lähdeluettelo auttavat tiedonjanossa eteenpäin historiantutkimuksen ja kansatieteen äärelle. Teos sopii esimerkiksi opettajille inspiraatioksi, miten lähestyä vierasta aikakautta ja materiaalista todellisuutta. Myös historiasta innostunut nuori saattaisi viihtyä teoksen äärellä.

FM Jenni Lares on historian väitöskirjatutkija Tampereen yliopistossa. Lareksen väitöskirja käsittelee yhdessä juomisen sosiaalisia merkityksiä 1600-luvun länsisuomalaisessa maaseutuyhteisössä.

Kirjallisuus

Aalto, Ilari & Elina Helkala. 2015. *Matkaopas keskiajan Suomeen*. Jyväskylä: Atena.

Aalto, Ilari & Elina Helkala. 2017. *Matka muinaiseen Suomeen. 11 000 vuotta ihmisen jälkiä*. Jyväskylä: Atena.

Wyllie, James, Johnny Acton & David Goldblatt. 2016. *Aikamatkaajan opas historiaan. 18 aikamatkaa Vesuviuksen purkauksesta Woodstockin festivaaleille*. Alk. The time travel handbook. Suomentanut Jaana Iso-Markku. Suomeksi toimittanut Ilari Aalto. Jyväskylä: Atena.